



Організація псаломщицько-регентської освіти Волинсько-Кременецької єпархії Православної Церкви в Польщі у 1922 – 1939 рр. (за документами Державного архіву Тернопільської області)

Богдан Жулковський*, Ярослав Секо

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна

Анотація. Метою статті є реконструкція історії псаломщицької діяльності та регентської освіти Волинського воєводства Другої Речі Посполитої у 1922 – 1939 рр. (на основі архівних джерел). **Результати дослідження:** 1) Регентська справа Волинсько-Кременецької єпархії Православної Церкви в Польщі завжди розвивалася, що помітно під час аналізу низки документів (єпархіальних постанов, протоколів зібрання псаломщиків, активної кооперації з іншими інституціями); 2) Короткострокові виїзні курси сприяли підвищенню кваліфікації єпархіальних регентів та обміну досвідом між псаломщиками кафедральних, монастирських і парафіяльних хорів; 3) Кременецька регентська школа була ключовим освітнім осередком у підготовці псаломщиків різних храмів єпархії, а її рівень постійно підвищувався, що відчутно під час розгляду установчих актів, протоколів засідань педагогічної ради, навчальних програм, організаційно-методичних документів. **Наукова новизна.** Вперше окреслено проблему організації регентської справи та псаломщицької освіти в Волинсько-Кременецькій єпархії Православної Церкви в Польщі. Введено до наукового обігу раніше невідомі нормативні й навчально-методичні матеріали стосовно короткострокових виїзних курсів для волинських регентів та музично-освітньої діяльності Кременецької псаломщицької школи. **Висновки.** Організація псаломщицької освіти Волинсько-Кременецької єпархії в 1922 – 1939 рр. відбувалася на високому рівні. Священний Синод Православної Церкви в Польщі й Волинська православна духовна консисторія постійно дбали про курсову перепідготовку та благополуччя церковних регентів і псаломщиків. Завдяки цьому на Волині продовжувала зберігатися тяглість та консеквентність українських літургично-музичних традицій. У 1920 – 1930-х рр. богослужбовий спів був одним із основних видів музичного мистецтва в межах Волинського воєводства Другої Речі Посполитої. Псаломщики нерідко керували світськими хорами товариства «Просвіта». Дослідження їхньої діяльності сприятиме кращому розумінню музичних процесів, які відбувалися на Волині.

Ключові слова: регентська справа; псаломщицька освіта; літургичне музикознавство; історія музичної культури; музично-історичне джерелознавство

Для цитування

Жулковський, Б., & Секо, Я. (2026). Організація псаломщицько-регентської освіти Волинсько-Кременецької єпархії Православної Церкви в Польщі у 1922–1939 рр. (за документами Державного архіву Тернопільської області). *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Мистецтвознавство*, 54, 90–99. <https://doi.org/10.31866/2410-1176.54.2026.362238>

Вступ

Історія української музичної культури включає розгляд богослужбового співацького мистецтва і духовно-музичної освіти. Традиції навчання церковних дяків, псаломщиків і регентів перервалися з поширенням радянської атеїстичної пропаганди. Утім, вони зберігалися на теренах Волин-

цтва і духовно-музичної освіти. Традиції навчання церковних дяків, псаломщиків і регентів перервалися з поширенням радянської атеїстичної пропаганди. Утім, вони зберігалися на теренах Волин-

сько-Кременецької єпархії в період її входження до Православної Церкви в Польщі.

Псаломщики та регенти Волинського воєводства Другої Речі Посполитої були активними діячами культури, які брали участь в українізації православних богослужінь, а також репрезентували високоідейну вітчизняну інтелігенцію, належачи до найосвіченіших верств міжвоєнного періоду. Серед них були лише особи чоловічої статі (окремі — в сані диякона або священника).

Вивчення організації регентської освіти Волинсько-Кременецької єпархії Православної Церкви в Польщі сприяє заповненню прогалин в історії музичної культури Волинського воєводства 20–30-х рр. ХХ ст. й розширенню польсько-українських музичних взаємин. Практичне значення результатів може полягати в їхньому застосуванні для організації сучасної регентської освіти та в процесі розроблення спецкурсів і факультативів з літургічного музикознавства.

Аналіз попередніх досліджень. Історії й канонічному устрою Православної Церкви в Польщі присвячено низку наукових праць українських та зарубіжних учених ХХ ст. (Алексій, 1937; Свистич, 1959; Купранець, 1974). Історіографію польсько-українських взаємовідносин у Волинському воєводстві Другої Речі Посполитої висвітлено в розвідці Олега Разиграєва (2025).

Регентська справа стала предметом праць Н. Костюк (2012) та Ю. Воскобойнікової (2018). Хорову музичну культуру Волині 20–30-х рр. ХХ ст. досліджували протоієрей П. Татевський (1910), П. Шиманський (1999), Л. Ігнатова і В. Чепелюк (2007), У. Молчко і Л. Філоненко (2011), О. Легкун (2012) та Н. Чернецька (2020).

Поза увагою вище зазначених науковців залишилися питання організації та проведення короткострокових навчальних курсів для регентів різних повітів Волинського воєводства Другої Речі Посполитої, заснування та функціонування Кременецької псаломщицької школи як освітнього осередку.

Основною цінністю наукової статті є введення до музикознавства нових архівних музично-історичних джерел (евристика), на підставі яких здійснено реконструкцію раніше невідомих фактологічних даних. Автори лише частково застосували аналіз і порівняння об'єктивних культурно-історичних чинників і закономірностей, які вплинули на розвиток псаломщицько-регентської освіти в Волинському воєводстві 20–30-х рр. ХХ ст. (герменевтика).

Джерельною базою публікації слугують документи з Державного архіву Тернопільської області, фонди якого описано в спеціальному Путівни-

ку (Гумен, 2011). Серед них — акти Варшавської митрополії та Волинської духовної консисторії, установчі документи Кременецької псаломщицької школи, протоколи засідань педагогічної ради й повітового з'їзду псаломщиків, навчальні програми та плани організації короткострокових курсів для волинських регентів.

У фонді 148 («Волинська православна духовна консисторія») зберігаються документи, пов'язані з прийняттям, переведенням та звільненням псаломщиків і регентів, відомостями про їхню освіту та кар'єру, дисциплінарними покараннями й подяками за їхнє віддане служіння (Гумен, 2011, с. 99–100). Фонд 470 («Церковно-диригентські псаломщицькі курси») містить справи, які стосуються діяльності Кременецької регентської школи. Два матеріали про короткострокові курси в Почаївській лаврі для регентів кількох повітів Волинського воєводства є у фонді 258 («Духовний собор Почаївської лаври»). Статут Кременецького православного Богоявленського братства 1918 р. розміщується у фонді 348 («Кременецьке повітове управління товариства "Просвіта"»).

У Державному архіві Тернопільської області наявні лише документальні історичні джерела й музично-освітні праці, пов'язані з предметом дослідження. Відсутність нотних матеріалів не дає можливості проведення музикознавчого й виконавського аналізу хорового репертуару, розгляду окремих жанрів і засобів музичної виразності, означення стилевих аспектів наспівів.

Метою статті є реконструкція історії псаломщицької діяльності та регентської освіти Волинсько-Кременецької єпархії Православної Церкви в Польщі у 1920–1930-х рр. (на основі даних Державного архіву Тернопільської області). Проблема, окреслена метою публікації, потребує додаткового поліаспектного вивчення, що стане метою наступних статей.

Результати дослідження

Організація регентської діяльності. У 1921 р. більша частина Волині ввійшла до складу Другої Речі Посполитої. У 1922 р. в межах Волинського воєводства утворено Волинсько-Кременецьку єпархію. У 1924 р. Православна Церква в Польщі отримала Томос про автокефалію від Константинопольського (Вселенського) патріархату. Призначення, переведення та звільнення регентів Волинсько-Кременецької єпархії відбувалося лише за погодженням з боку державної влади Другої Речі Посполитої, що свідчить про регулярне втручання світських осіб у релігійне церковне життя (Свистич, 1959).

Псаломщики Волинсько-Кременецької єпархії активно співпрацювали з Кременецьким повітовим управлінням товариства «Просвіта» та Кременецьким православним Богоявленським братством. Перше часто влаштовувало концерти, де виконувалися богослужбові й паралітургійні піснеспіви (за участі церковних хорів). Друге — опікувалося церковним співом та музичною освітою, зокрема у світських школах і духовних закладах (*Уставъ Кременецкаго православнаго*, 1918, арк. 47).

У «Проекті інструкції для православного духовенства Волинської єпархії стосовно порядку управління, богослужіння та дисципліни духовних осіб», що датується 1924 р., подано настанови щодо роботи з хором: «Для правильної організації церковного хору, який має дуже важливе значення для урочистішої відправи богослужінь, слушно влаштовувати час від часу, хоч раз на тиждень, репетиції, на яких слід не просто навчати охочих мистецтва церковного співу, а й з'ясовувати зміст проспіваного» (*Проект інструкції для православнаго духовенства*, 1924, арк. 7зв.).

Цим самим роком датовані «Правила церковного управління, дисципліни та богослужіння для духовенства Волинської єпархії», де зазначено, що регенти зобов'язуються «... не дозволяти під час богослужінь приватних розмов на кліросі; докладати зусиль до своєчасного комплектування церковних хорів; проводити з ними якомога частіше репетиції» (*Правила церковнаго управління*, 1924, арк. 5).

23 жовтня 1931 р. в Ланівцях відбулося зібрання регентів шостого округу Кременецького повіту, в якому взяло участь дванадцять псаломщиків та кілька священників. За словами благочинного, протоієрея Іоанна Карвовського, така конференція — особлива, поки єдина в практиці Православної Церкви в Польщі. Порядок денний з'їзду містив дев'ять питань: 1) Реферат окружного місіонера священника Григорія Шреттера; 2) Церковне читання та спів; 3) Організація церковних хорів; 4) Двогодинні місячні уроки церковного співу у школах; 5) Парафіяльне діловодство; 6) Службові обов'язки та особистісні відносини з настоятелями парафій; 7) Самоосвіта; 8) Про внески в хорову касу; 9) Вільні пропозиції. З усіх питань найважливішим було перше. Реферат на тему «Про обов'язки псаломщиків» прочитав поважний магістр богослов'я, потім — митрополит Варшавський і всієї Польщі Тимофій (Григорій Шреттер; 1901–1962). Стосовно інших питань сформульовано ухвали з приводу прав та обов'язків псаломщиків (*Протоколь собрания псаломщиковъ шестаго округа*, 1931, арк. 1–бзв.).

У 1938 р. затверджено «Інструкцію для псаломщиків Волинської єпархії». У ній, зокрема, йде мова, що всі псаломщики повинні мати середню чи вищу духовну освіту або середню чи вищу світську освіту (за умови складання іспиту у Волинській духовній консисторії). Клірики без належної освіти та свідоцтва могли лише тимчасово виконувати обов'язки псаломщиків (*Інструкція для псаломщиків Волинської єпархії*, 1938, арк. 1). Порівнюючи цей документ із «Проектом інструкції для православного духовенства Волинської єпархії стосовно порядку управління, богослужіння та дисципліни духовних осіб» від 1924 р. (*Проект інструкції для православнаго духовенства*, 1924, арк. 7зв.), можна побачити, що за чотирнадцять років суттєво змінилося ставлення церковної та світської польської влади до рівня освіти псаломщиків.

Окрім виразного читання й співу на кліросі та управління хором, регенти супроводжували священників на оказіональних (требних) службах, готували церковний одяг і провадили парафіяльне діловодство. Вони отримували кошти за виконання обов'язків, користувалися парафіяльним майном і землею.

У 20 – 30-х рр. ХХ ст. церковні хори та регенти відігравали важливу роль у музичних та культурно-мистецьких процесах, які відбувалися в Волинському воєводстві Другої Речі Посполитої. Вони активно співпрацювали з музичною елітою краю — композиторами та хоровими диригентами. З-поміж знаменитих регентів того часу — керівники аматорських хорів товариства «Просвіта» Іван Капітонець і Михайло Тележинський. Останній свого часу переймав досвід від Олександра Кошиця і Кирила Стеценка, а в подальшому ніс душпастирське служіння у Василівській церкві міста Володимира (Шиманський, 1999).

Короткострокові регентські курси. Для підвищення рівня псаломщиків проводилися виїзні курси. Наприклад, з 15 червня по 15 липня 1927 р. тривало навчання псаломщиків Костопільського повіту. Обов'язки викладача виконував священник Самуїл Сікорський — один із найосвіченіших кліриків Волинсько-Кременецької єпархії. До псаломщиків, які не з'явилися на курси без поважних причин, іноді застосовувалися суворі дисциплінарні санкції.

Програма курсів передбачала розучування системи осмогласся, великого та малого знаменного, грецького, болгарського і сербського наспівів, основних (незмінних) гімнів Всенічного Бдіння та Літургії, особливостей архієрейських служб і тріодних та оказіональних (требних) богослужінь. Псаломщики опановували елементарну те-

орію музики, сольфеджіо, гармонію і поліфонію, ознайомлювалися з Уставом та літургічними книгами (*Програма, по якій проходились церковно-регентські курси, 1927*, арк. 9–9зв.).

Із 17 червня по 7 липня 1927 р. в Почаївській лаврі відбулися курси для регентів Кременецького повіту, в яких взяло участь близько 35 псаломщиків. Їх завідувачем призначено намісника лаври архімандрита Дамаскина (Малюту; 1883–1946), колишнього афонського монаха, у подальшому архієпископа Волинського та Подільського, місцеблюстителя автономної Української Православної Церкви. Лектором виступив протоієрей Петро Татевський, настоятель Корецького Миколаївського собору, автор статей щодо богослужбового співу. Останній в одній зі своїх публікацій зробив стислий історичний екскурс розвитку світового музичного мистецтва, відзначив важливість музично-теоретичних компетентностей для розуміння та виконання церковних піснеспівів. Також він провів аналогії між регентськими курсами на Волині та конгресами з дослідження римо-католицького церковного співу у деяких країнах Західної Європи (Татевській, 1910).

Подібні курси тривали в Почаївській лаврі з 15 жовтня по 15 листопада 1927 р. З-поміж дисциплін, які студіювали псаломщики, — «Теорія музики», «Гармонія», «Сольфеджіо», «Історія церковного співу», «Теорія та практика хорового і регентського мистецтва», «Теорія та практика постановки голосу», «Псалмодійне розспівне читання», «Аналіз давніх одноголосних розспівів», «Методика хорового та регентського мистецтва з основами музичної естетики та народної музики» (*Объ устройствъ при лаврѣ курсовъ, 1927*, арк. 20–21).

В акті «Про покращення постановки церковного співу у парафіях другого благочинницького округу Любомльського повіту» йде мова про неналежний стан церковного співу в місцевих храмах та індивідуальне ставлення до своїх обов'язків регентів. За наслідками дискусії було висловлено ініціативу щодо організації місячних псаломщицько-регентських курсів (*Объ улучшеніи постановки церковнаго пѣнія, 1929*, арк. 6). Вони мали пройти з 1 по 28 вересня 1929 р. у місті Любомлі (*Объ організації псаломщицько-регентських курсовъ, 1929б*, арк. 18–18зв.), проте були перенесені з невідомих мотивів.

Із 15 жовтня по 15 листопада 1929 р. у Почаївській лаврі тривали виїзні курси для псаломщиків і регентів Дубенського повіту (*Объ організації псаломщицько-регентських курсовъ, 1929а*). Вони діяли подібно до курсів для регентів Кременецького повіту, які відбулися тут кілька місяців тому.

З 15 листопада по 15 грудня 1929 р. там само відбулися виїзні курси для регентів Луцького повіту. Їх завідувачем призначено намісника лаври архімандрита Дамаскина (Малюту), лектором — протоієрея Петра Татевського (*Объ устройствъ псаломщицько-регентських курсовъ, 1929*, арк. 11–11зв.).

У «Плані організації псаломщицько-регентських курсів для псаломщиків Луцького повіту в Почаївській Свято-Успенській лаврі» зазначено, що участь у них можуть брати не лише псаломщики, а й вільні слухачі, котрі повинні взяти з собою підручники, навчальні посібники, навчальні Обиходи та друковані видання духовно-музичних творів, нотні та прості зошити. Крім лекційних та практичних занять, учасники курсів виконували регулярні домашні завдання. Наприкінці навчання проводився іспит, що включав теоретичну та практичну частини й за наслідками якого присвоювалися кваліфікації (*План організації псаломщицько-регентських курсів, 1929*, арк. 12).

Організація та проведення короткострокових псаломщицько-регентських курсів відігравали важливу роль у формуванні музичного середовища та освіти Волинського воєводства Другої Речі Посполитої. Церковні регенти вважалися одними з кращих волинських музикантів міжвоєнного часу. Серед навчальних дисциплін, які вони студіювали, були предмети літургічного, музикознавчого та вокально-хорового контентів, які викладали поважні педагоги — священник Самуїл Сікорський та протоієрей Петро Татевський.

Кременецька псаломщицька школа. Освітній заклад для підготовки парафіяльних регентів існував на території Кременецького Богоявленського монастиря з 1926 р. Він співпрацював із Волинською духовною консисторією та Волинською духовною семінарією. У 1931 р. за рішенням Священного Синоду Православної Церкви в Польщі сталася реорганізація школи. Розпорядженням Блаженнішого митрополита Варшавського й Волинського та всієї Православної Церкви в Польщі Діонісія (Валединського; 1876–1960), у ній вводилися окремі нові дисципліни для присвоєння додаткової кваліфікації вчителя Закону Божого у початкових школах. Термін навчання здобувачів освіти збільшувався з одного до двох років (*О реорганізації суцїствующей при архієрейской, 1931*, арк. 1–1зв.).

Педагогічна рада псаломщицької школи в складі архімандрита Стефана (завідувач), священника Миколая Бичковського, архідиякона Гермогена й Івана Капітонця (поважний регент, котрий вважався кращим діячем у галузі церковного співу у Волинській єпархії) постановили

розширити навчальні плани завдяки включенню методики викладання Закону Божого й церковнослов'янського читання. Також розглядали проблему відсутності підручників і навчальних посібників із цих двох курсів та потребу їх написання (*Протокол совѣта школы псаломщиковъ*, 1931, арк. 1–2).

У протоколі засідання педагогічної ради за результатами літньої сесії від 28 червня 1934 р. є перелік навчальних дисциплін, серед яких: священна історія Старого та Нового Завітів, церковний спів, богослужбовий Устав, українська, російська й польська мови та церковнослов'янське читання (*Протокол педагогического собрания школы псаломщиковъ*, 1934, арк. 1–1зв.). Влітку 1934 р. запроваджено ведення діловодства псаломщицької школи українською мовою (*Протокол педагогического собрания школы псаломщиковъ*, 1934, арк. 20–20зв.). Так само українською розроблено навчальні програми для першого та другого курсів Кременецької регентської школи, датовані 1936 р. (*Програми для 1-го і 2-го курсів*, 1936).

У 1936 р. було затверджено «Інструкцію про заохочення учнів церковно-диригентських псаломщицьких курсів при Кременецькому Богоявленському монастирі». У ній зазначено, що всі учні повинні прибувати до школи о 7:45, бо о 7:50 розпочинається читання ранішніх молитов, а о 8:10 — лекційні заняття. Також тут розписані інші правила внутрішнього розпорядку щодо поведінки в школі та церкві. У недільні та святкові дні ранню Літургію супроводжував спів лівого кліросу, а пізню — правого. У буденні дні на богослужіннях співали учні відповідно до черги. Всі здобувачі носили підрясники, зокрема в школі, церкві й на оказіональних (требних) службах (*Інструкція про заохочення учнів*, 1936, арк. 89).

У межах провадження освітнього процесу в Кременецькій псаломщицькій школі почасти виникали непередбачувані конфліктні ситуації. Так, із протоколу засідання педагогічної ради від 9 лютого 1937 р. відомо, що клірик місцевого храму на честь Воздвиження Хреста Господнього звинуватив студента Антонія Бернадського в неналежній поведінці та аморальних вчинках. Хоча педагогічна рада, детально розглянувши інцидент, стала на бік здобувача та відкинула всі наявні інкримінації (*Протокол засідання педагогічної ради*, 1937, арк. 116–119).

У 1938 р. архієпископ Волинсько-Кременецький Олексій (Громадський; 1882–1943) схвалив новий «Статут псаломщицьких курсів при Кременецькому Богоявленському монастирі». У цьому документі зазначено, що курси існують на підста-

ві резолюції Варшавського митрополита Діонісія з 26 липня 1926 р. Їх завданням є підготовка псаломщиків та законовчителів народних шкіл. Також освітній заклад повинен сприяти уніфікації наявних богослужбових наспівів і зростанню рівня церковних хорів (*Статут псаломщицьких курсів*, 1938, арк. 2).

Псаломщицькі курси були дворічними. Навчальний рік тривав з 1 вересня по 31 серпня (він зазвичай включав два півріччя). Академічний тиждень містив не більше ніж 30 лекційних і практичних занять, котрі розподілялися на шість днів. Тривалість одного заняття сягала 50 хвилин (зрідка 100 хвилин). Між заняттями бували перерви по 10 хвилин (*Статут псаломщицьких курсів*, 1938, арк. 2–2зв.).

Волинський архієрей призначав завідувача курсів серед кліриків єпархії у священному сані. Він також мав право приймати та звільняти всіх учителів як за погодженням з очільником курсів, так і з осібною ініціативи. Постійним колегіальним органом була педагогічна рада, до складу якої входили завідувач і вчителі курсів, шкільний лікар і головний вихователь. Протоколи засідань ради затверджувалися керуючим архієреєм. Оплата за навчання являла 150 злотих за рік. Від неї могли звільнитися лише послушники монастирів єпархії (щорічно — не більше трьох-чотирьох) (*Статут псаломщицьких курсів*, 1938, арк. 2зв.–3зв.).

Студенти першого курсу проходили церковний спів (8 годин на тиждень), Богогласника (1 година), каліграфію (1 година), літургіку (1 година), церковний Устав (2 години), священну історію (2 години), українську (2 години), польську (2 години) і богослужбову мову (2 години). Здобувачі другого курсу студіювали церковний спів (5 годин), Богогласника (1 година), катехізис (2 години), історію Церкви (2 години), діловодство (1 година), методику Закону Божого (2 години), сектознавство (2 години), богослужбову мову (2 години), літургіку (1 година) та церковний Устав (1 година). Контрольними заходами були вступні, перевідні та заключні екзамени (*Статут псаломщицьких курсів*, 1938, арк. 4–7).

У 20 – 30-х рр. ХХ ст. Кременецька псаломщицька школа була одним із небагатьох спеціальних хорових закладів освіти Волинського воєводства Другої Речі Посполитої. Її учні отримували якісну теоретичну та практичну підготовку у сфері музичного мистецтва. Багато з них надалі, водночас із управлінням парафіяльними церковними хорами, були керівниками аматорських колективів товариства «Просвіта». Освітній заклад сприяв підвищенню рівня літургічного співу й розвитку музичної культури Волинського краю.

Висновки

Розглянуто питання розвитку регентської справи та псаломщицької освіти Волинсько-Кременецької єпархії в період її входження до Православної Церкви в Польщі. Визначено співпрацю з Кременецьким православним Богоявленським братством і повітовим управлінням товариства «Просвіта». Проблеми, пов'язані з церковним співом, виокремлено з нормативних актів єпархії, а саме: «Проекту інструкції для православного духовенства», «Правил церковного управління, дисципліни і богослужіння» та «Інструкції для псаломщиків». Схарактеризовано порядок денний та ухвали зібрання псаломщиків шостого округу Кременецького повіту — своєрідної конференції діячів у галузі літургійного співу.

Виявлено особливості виїзних короткострокових регентських курсів, які відбулися для псаломщиків Костопільського, Кременецького, Любомльського, Дубенського та Луцького повітів. Проаналізовано їхні установчі документи та навчальні програми, згадано організаторів та викладачів, зокрема священника Самуїла Сікорського та протоієрея Петра Татевського. Виокремлено нормативні дисципліни, які студіювали псаломщики та регенти, з-поміж яких були не лише вокально-хорові, а й літургійні, музично-історичні та музично-теоретичні.

Висвітлено історію виникнення та становлення Кременецької регентської школи — єдиного постійно діючого єпархіального закладу освіти для підготовки псаломщиків. Установлено її взаємодію з Волинською православною духовною консисторією та Волинською духовною семінарією. Вивчено Статут, протоколи засідань педагогічної ради та інструкцію для здобувачів. Вияснено особливості організації освітнього процесу та позакласної діяльності й перелік нормативних навчальних дисциплін. З'ясовано посадові обов'язки завідувача та педагогічних працівників, особливості їх прийняття й звільнення. Опрацьовано форс-мажорну обставину щодо конфлікту студента зі священником. Виявлено, що завданнями школи була підготовка псаломщиків і законників народних шкіл, підтримка уніфікації богослужбових наспівів та зростання рівня хорів.

Наукова новизна. Вперше окреслено питання організації псаломщицької справи та регентської освіти в Волинському воєводстві Другої Речі Посполитої. Введено до наукового обігу раніше невідомі нормативні й навчально-методичні документи щодо короткострокових виїзних курсів для місцевих псаломщиків та стосовно постійно діючої Кременецької регентської школи.

Результати наукової статті можна застосовувати для організації сучасної регентської освіти та під час розробки деяких тем з історії церковного співу, історії культури України, музичного краєзнавства Волині.

Перспективами дослідження є детальніше вивчення знакових постатей богослужбового співацького мистецтва Волинського воєводства 1922 – 1939 рр. (зокрема, протоієрея Петра Татевського та Івана Капітонця).

Список посилань

- Алексій, архієпископ (1937). *Къ исторіи Православной Церкви въ Польщѣ за десятилѣтнее пребываніе во главѣ ея Блаженнѣйшаго Діонісія (1923–1933)*. Синодальная типографія.
- Воскобойнікова, Ю. В. (2018). *Регентська діяльність як системне явище сучасної православної культури* [Дисертація доктора мистецтвознавства, Харківська державна академія культури].
- Гумен, Ю. (Ред.). (2011). *Державний архів Тернопільської області* [Путівник]. Тернопіль.
- Ігнатова, Л., & Чепелюк, В. (2007). Музична публіцистика Волині 20–30-х років ХХ століття як об'єкт дослідження. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*, 12, 55–59.
- Інструкція для псаломщиків Волинської єпархії.* (1938). (Фонд 148 «Волинська православна духовна консисторія», Опис 1, Одиниця зберігання 15), Державний архів Тернопільської області, Тернопіль, Україна.
- Інструкція про заховання учнів церковно-диригентських псаломщицьких курсів при Кременецькому Богоявленському монастирі.* (1936). (Фонд 470 «Церковно-диригентські псаломщицькі курси», Опис 1, Одиниця зберігання 1), Державний архів Тернопільської області, Тернопіль, Україна.
- Костюк, Н. О. (2012). Діяльність регентів у царині богослужбово-музичної культури України початку ХХ століття. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Мистецтвознавство*, 2, 121–129.
- Купранець, О. Ф. (1974). *Православна Церква в міжвоєнній Польщі, 1918–1939*. Рим.
- Легун, О. Г. (2012). *Розвиток музичної культури Волині кінця ХІХ – першої третини ХХ століття* [Дисертація кандидата мистецтвознавства, Київський національний університет культури і мистецтв].
- Молчко, У., & Філоненко, Л. (2011). Хорова культура Волині в першій половині ХХ ст. на сторінках журналу «Боян». *Молодь і ринок*, 9(80), 60–63.

- О реорганизации существующей при архіерейской Кременецкой кафедрѣ псаломнической школы.* (1931). (Фонд 148 «Волинська православна духовна консисторія», Опис 5, Одиниця зберігання 238), Державний архів Тернопільської області, Тернопіль, Україна.
- Объ организации псаломщицко-регентскихъ курсовъ для псаломщиковъ Дубенскаго уѣзда.* (1929a). (Фонд 258 «Духовний собор Почаївської лаври», Опис 3, Одиниця зберігання 571), Державний архів Тернопільської області, Тернопіль, Україна.
- Объ организации псаломническо-регентскихъ курсовъ для псаломщиковъ Любомльскаго уѣзда* (1929b). (Фонд 148 «Волинська православна духовна консисторія», Опис 5, Одиниця зберігання 236), Державний архів Тернопільської області, Тернопіль, Україна.
- Объ улучшеніи постановки церковнаго пѣнія въ приходахъ 2-го благочинческаго округа Любомльскаго уѣзда.* (1929). (Фонд 148 «Волинська православна духовна консисторія», Опис 5, Одиниця зберігання 236), Державний архів Тернопільської області, Тернопіль, Україна.
- Объ устройствѣ при лаврѣ курсовъ для псаломщиковъ и регентовъ Кременецкаго повѣта.* (1927). (Фонд 258 «Духовний собор Почаївської лаври», Опис 3, Одиниця зберігання 514), Державний архів Тернопільської області, Тернопіль, Україна.
- Объ устройствѣ псаломническо-регентскихъ курсовъ для псаломщиковъ Луцкаго уѣзда.* (1929). (Фонд 148 «Волинська православна духовна консисторія», Опис 5, Одиниця зберігання 235), Державний архів Тернопільської області, Тернопіль, Україна.
- План організації псаломщицко-регентських курсів для псаломщиків Луцького повіту в Почаївській Свято-Успенській лаврі.* (1929). (Фонд 148 «Волинська православна духовна консисторія», Опис 5, Одиниця зберігання 235), Державний архів Тернопільської області, Тернопіль, Україна.
- Правила церковнаго управління, дисциплины и богослуженія для духовенства Волинской епархіи.* (1924). (Фонд 148 «Волинська православна духовна консисторія», Опис 3, Одиниця зберігання 7), Державний архів Тернопільської області, Тернопіль, Україна.
- Програми для 1-го і 2-го курсів псаломщицької школи.* (1936). (Фонд 148 «Волинська православна духовна консисторія», Опис 5, Одиниця зберігання 241), Державний архів Тернопільської області, Тернопіль, Україна.
- Программа, по которой проходились церковно-регентскіе курсы для псаломщиковъ Костопольскаго уѣзда Волинской епархіи.* (1927). (Фонд 148 «Волинська православна духовна консисторія», Опис 5, Одиниця зберігання 233), Державний архів Тернопільської області, Тернопіль, Україна.
- Проектъ инструкціи для православнаго духовенства Волинской епархіи о порядкѣ управления, богослуженія и дисциплины духовныхъ лицъ.* (1924). (Фонд 148 «Волинська православна духовна консисторія», Опис 1, Одиниця зберігання 9), Державний архів Тернопільської області, Тернопіль, Україна.
- Протокол засідання педагогічної ради псаломщицьких курсів при Кременецькому Богоявленському монастирі № 27.* (1937). (Фонд 470 «Церковно-диригентські псаломщицькі курси», Опис 1, Одиниця зберігання 1), Державний архів Тернопільської області, Тернопіль, Україна.
- Протокол педагогічної ради школи псаломщиків при Кременецькому Богоявленському монастирі № 6.* (1934). (Фонд 470 «Церковно-диригентські псаломщицькі курси», Опис 1, Одиниця зберігання 1), Державний архів Тернопільської області, Тернопіль, Україна.
- Протоколъ педагогическаго собранія школы псаломщиковъ при Кременецкомъ Богоявленскомъ монастырѣ № 1.* (1934). (Фонд 470 «Церковно-диригентські псаломщицькі курси», Опис 1, Одиниця зберігання 1), Державний архів Тернопільської області, Тернопіль, Україна.
- Протоколъ собранія псаломщиковъ шестаго округа Кременецкаго уѣзда, состоявшагося в Лановцахъ.* (1931). (Фонд 148 «Волинська православна духовна консисторія», Опис 1, Одиниця зберігання 26), Державний архів Тернопільської області, Тернопіль, Україна.
- Протоколъ совѣта школы псаломщиковъ при Кременецкомъ Богоявленскомъ монастырѣ № 117.* (1931). (Фонд 148 «Волинська православна духовна консисторія», Опис 5, Одиниця зберігання 238), Державний архів Тернопільської області, Тернопіль, Україна.
- Разиграєв, О. (2025). Сучасна історіографія польсько-українських взаємин у Волинському воєводстві II Речіпосполитої: правовий статус та національна політика. *Український історичний журнал*, 2, 191–208. <https://doi.org/10.15407/uhj2025.02.191>
- Свитичь, А. К. (1959). *Православная Церковь в Польше и ее автокефалия*. Буэнос-Айресъ.
- Статут псаломщицьких курсів при Крем'янецькому Богоявленському монастирі.* (1938). (Фонд 148 «Волинська православна духовна консисторія», Опис 5, Одиниця зберігання 242), Державний архів Тернопільської області, Тернопіль, Україна.
- Татевській, П., священникъ. (1910). Региональная постановка хорového дѣла въ церквяхъ Волинской епархіи. *Волинскіе епархіальные вѣдомости*, 14, 265–267.

Уставъ Кременецкаго православнаго Божоявленскаго братства. (1918). (Фонд 348 «Кременецьке повітове управління товариства "Просвіта"», Опис 1, Одиниця зберігання 471), Державний архів Тернопільської області, Тернопіль, Україна.

Чернецька, Н. Г. (2020). Становлення хорового мистецтва на Волині (20–30 рр. XX ст.). *Вісник КНУКіМ. Серія: Мистецтвознавство*, 42, 155–162. <https://doi.org/10.31866/2410-1176.42.2020.207645>

Шиманський, П. Й. (1999). *Музичне життя Волині 20–30-х років XX століття* [Дисертація кандидата мистецтвознавства, Національна музична академія України імені П. І. Чайковського].

References

- Aleksii, arkhiepiskop. (1937). *K istorii Pravoslavnoi Tserkvi v Polshе za 10-letnee prebyvanie vo glave ee Blazhenneishogo Dionisiia (1923–1933)* [On the history of the Orthodox Church in Poland during the 10-year tenure of His Beatitude Dionysius at its helm (1923–1933)]. Sinodalnaia tipografiia [in Church Slavonic].
- Chernetska, N. H. (2020). Stanovlennia khorovoho mystetstva na Volyni (20–30 rr. XX st.) [The formation and development of the choral art in Volyn (the 1920s – 1930s)]. *Bulletin of KNUKіM. Series in Arts*, 42, 155–162. <https://doi.org/10.31866/2410-1176.42.2020.207645> [in Ukrainian].
- Humen, Yu. (Ed.). (2011). *Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti* [State Archives of Ternopil Region] [Guide]. Ternopil [in Ukrainian].
- Ihnatova, L., & Chepeliuk, V. (2007). Muzychna publitsystyka Volyni 20–30-kh rokiv XX stolittia yak ob'ekt doslidzhennia [Musical journalism of Volyn region in the 1920s–1930s as an object of research]. *Ukrainian Culture: The Past, Modern Ways of Development*, 12, 55–59 [in Ukrainian].
- Instruktsiia dlia psalomshchykiv Volynskoi yeparkhii* [Instructions for psalmists of the Volyn diocese]. (1938). (Fund 148 "Volynska pravoslavna dukhovna konsystoriia", Inventory 1, Storage Unit 15), State Archives of Ternopil Region, Ternopil, Ukraine [in Ukrainian].
- Instruktsiia pro zakhovannia uchniv tserkovno-dyryhentskykh psalomshchytskykh kursiv pry Kremianetskomu Bohoiavlenskomu monastyri* [Instructions on the storage of students of church-conducting psalmist courses at the Kremyanetsky Epiphany Monastery]. (1936). (Fund 470 "Tserkovno-dyryhentski psalomshchytski kursy", Inventory 1, Storage Unit 1), State Archives of Ternopil Region, Ternopil, Ukraine [in Ukrainian].
- Kostiuk, N. O. (2012). Diialnist rehentiv u tsaryni bohosluzhbovo-muzychnoi kultury Ukrainy pochatku XX stolittia [The activities of regents in the field of liturgical and musical culture of Ukraine at the beginning of the 20th century]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka, Mystetstvoznavstvo*, 2, 121–129 [in Ukrainian].
- Kupranets, O. F. (1974). *Pravoslavna Tserkva v mizhvoienii Polshchi, 1918–1939* [The Orthodox Church in Interwar Poland, 1918–1939]. Rym [in Ukrainian].
- Lehkun, O. H. (2012). *Rozvytok muzychnoi kultury Volyni kintsia XIX – pershoi tretyny XX stolittia* [The Development of musical culture of Volyn in the late 19th – first third of the 20th century] [PhD Dissertation, Kyiv National University of Culture and Arts] [in Ukrainian].
- Molchko, U., & Filonenko, L. (2011). Khorova kultura Volyni v pershii polovyni XX storichchia na storinkakh zhurnalu "Boian" [Choral culture of Volyn in the first half of the twentieth century in the "Boian" magazine]. *Youth & market*, 9(80), 60–63 [in Ukrainian].
- O reorganizatsii sushchestvuiushchei pri arkhieieiskoi Kremenetskoj kafedre psalomshchicheskoi shkoly* [On the reorganization of the psalmists school existing at the Bishop's Kremenets Diocese]. (1931). (Fund 148 "Volynska pravoslavna dukhovna konsystoriia", Inventory 5, Storage Unit 238), State Archives of Ternopil Region, Ternopil, Ukraine [in Church Slavonic].
- Ob organizatsii psalomshchitsko-regentskikh kursov dlia psalomshchikov Dubenskogo uezda* [On the organization of psalmist-regency courses for psalmists of the Dubno district]. (1929a). (Fund 258 "Dukhovnyi sobor Pochaiivskoi lavry", Inventory 3, Storage Unit 571), State Archives of Ternopil Region, Ternopil, Ukraine [in Church Slavonic].
- Ob organizatsii psalomshchicheskogo-regentskikh kursov dlia psalomshchikov Liuboml'skogo uezda* [On the organization of psalmist-regency courses for psalmists of the Lyuboml district]. (1929b). (Fund 148 "Volynska pravoslavna dukhovna konsystoriia", Inventory 5, Storage Unit 236), State Archives of Ternopil Region, Ternopil, Ukraine [in Church Slavonic].
- Ob uluchshenii postanovki tserkovnogo peniia v prikhodakh 2-go blagochinnicheskogo okruga Liuboml'skogo uezda* [On improving the staging of church singing in the parishes of the 2nd deanery district of Lyuboml district]. (1929). (Fund 148 "Volynska pravoslavna dukhovna konsystoriia", Inventory 5, Storage Unit 236), State Archives of Ternopil Region, Ternopil, Ukraine [in Church Slavonic].
- Ob ustroistve pri lavre kursov dlia psalomshchikov i regentov Kremenetskogo poveta* [On the establishment of courses for psalmists and regents of the Kremenets district at the Lavra]. (1927). (Fund 258 "Dukhovnyi sobor Pochaiivskoi lavry", Inventory 3, Storage Unit 514), State Archives of Ternopil Region, Ternopil, Ukraine [in Church Slavonic].
- Ob ustroistve psalomshchicheskogo-regentskikh kursov dlia psalomshchikov Lutskogo uezda* [On the organization of psalmist-regency courses for psalmists of the Lutsk

- district]. (1929). (Fund 148 "Volynska pravoslavna dukhovna konsystoriia", Inventory 5, Storage Unit 235), State Archives of Ternopil Region, Ternopil, Ukraine [in Church Slavonic].
- Plan orhanizatsii psalomshchyt'sko-rehentskykh kursiv dlia psalomshchytiv Lutskoho povitu v Pochaivskii Sviato-Uspenskii lavri* [Plan for the organization of psalm-regency courses for psalm-readers of the Lutsk district in the Pochaiv Holy Dormition Lavra]. (1929). (Fund 148 "Volynska pravoslavna dukhovna konsystoriia", Inventory 5, Storage Unit 235), State Archives of Ternopil Region, Ternopil, Ukraine [in Ukrainian].
- Pravila tserkovno upravleniia, distsipliny i bogosluzheniia dlia dukhovenstva Volynskoi eparkhii* [Rules of church administration, discipline and worship for the clergy of the Volyn Diocese]. (1924). (Fund 148 "Volynska pravoslavna dukhovna konsystoriia", Inventory 3, Storage Unit 7), State Archives of Ternopil Region, Ternopil, Ukraine [in Church Slavonic].
- Proekt instrukt'sii dlia pravoslavnogo dukhovenstva Volynskoi eparkhii o poriadke upravleniia, bogosluzheniia i distsipliny dukhovnykh lits* [Draft instructions for the Orthodox clergy of the Volyn Diocese on the order of administration, worship and discipline of clergy]. (1924). (Fund 148 "Volynska pravoslavna dukhovna konsystoriia", Inventory 1, Storage Unit 9), State Archives of Ternopil Region, Ternopil, Ukraine [in Church Slavonic].
- Programma, po kotoroi prokhodilis tserkovno-regentskie kursy dlia psalomshchikov Kostopolskogo uezda Volynskoi eparkhii* [The program according to which church regency courses were held for psalmists of the Kostopil district of the Volyn Diocese]. (1927). (Fund 148 "Volynska pravoslavna dukhovna konsystoriia", Inventory 5, Storage Unit 233), State Archives of Ternopil Region, Ternopil, Ukraine [in Church Slavonic].
- Prohramy dlia 1-ho i 2-ho kursiv psalomshchyt'skoi shkoly* [Programs for the 1st and 2nd courses of the psalmists school]. (1936). (Fund 148 "Volynska pravoslavna dukhovna konsystoriia", Inventory 5, Storage Unit 241), State Archives of Ternopil Region, Ternopil, Ukraine [in Ukrainian].
- Protokol pedagogicheskogo sobraniia shkoly psalomshchikov pri Kremenetskom Bogoiavlenskom monastyre № 1* [Minutes of the pedagogical meeting of the school of psalmists at the Kremenets Epiphany Monastery No. 1]. (1934). (Fund 470 "Tserkovno-dyryhentski psalomshchyt'ski kursy", Inventory 1, Storage Unit 1), State Archives of Ternopil Region, Ternopil, Ukraine [in Church Slavonic].
- Protokol pedahohichnoi rady shkoly psalomshchytiv pry Kremianskomu Bohoiavlenskomu monastyri № 6* [Protocol of the pedagogical school of psalmists at the Kremiansky Epiphany Monastery No. 6]. (1934). (Fund 470 "Tserkovno-dyryhentski psalomshchyt'ski kursy", Inventory 1, Storage Unit 1), State Archives of Ternopil Region, Ternopil, Ukraine [in Ukrainian].
- Protokol sobraniia psalomshchikov 6-go okruga Kremenetskogo uezda, sostoivshegosia v Lanovtsakh* [Minutes of the meeting of psalmists of the 6th district of the Kremenets county, held in Lanovtsy]. (1931). (Fund 148 "Volynska pravoslavna dukhovna konsystoriia", Inventory 1, Storage Unit 26, Fol. 1r–6v), State Archives of Ternopil Region, Ternopil, Ukraine [in Church Slavonic].
- Protokol soveta shkoly psalomshchikov pri Kremenetskom Bogoiavlenskom monastyri № 117* [Minutes of the council of the school of psalmists at the Kremenets Epiphany Monastery No. 117]. (1931). (Fund 148 "Volynska pravoslavna dukhovna konsystoriia", Inventory 5, Storage Unit 238), State Archives of Ternopil Region, Ternopil, Ukraine [in Church Slavonic].
- Protokol zasidannia pedahohichnoi rady psalomshchyt'skykh kursiv pry Kremianskomu Bohoiavlenskomu monastyri № 27* [Minutes of the pedagogical meeting for the sake of psalmists courses at the Kremiansky Epiphany Monastery No. 27]. (1937). (Fund 470 "Tserkovno-dyryhentski psalomshchyt'ski kursy", Inventory 1, Unit 1), State Archives of Ternopil Region, Ternopil, Ukraine [in Ukrainian].
- Razyhraiev, O. (2025). Suchasna istoriografiiia polsko-ukrainskykh vzaiemyn u Volynskom voievodstvi II Rechipospolytoi: Pravovyi status ta natsionalna polityka [Modern Historiography of Polish-Ukrainian Relations in the Volyn Voivodeship of the Second Polish Republic: Legal Status and National Politics]. *Ukrainian Historical Journal*, 2, 191–208. <https://doi.org/10.15407/uhj2025.02.191> [in Ukrainian].
- Shymanskyi, P. Y. (1999). *Muzychnye zhyttia Volyni 20–30-kh rokiv XX stolittia* [Musical life of Volyn in the 20s–30s of the 20th century] [PhD Dissertation, P. I. Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine] [in Ukrainian].
- Statut psalomshchyt'skykh kursiv pry Kremianskomu Bohoiavlenskomu monastyri* [Statute of the psalmists courses at the Kremiansky Epiphany Monastery]. (1938). (Fund 148 "Volynska pravoslavna dukhovna konsystoriia", Inventory 5, Storage Unit 242), State Archives of Ternopil Region, Ternopil, Ukraine [in Ukrainian].
- Svitich, A. K. (1959). *Pravoslavnaia Tserkov v Polshe i ee avtokefaliia* [The Orthodox Church in Poland and its Autocephaly]. Buenos-Aires [in Church Slavonic].
- Tatevskii, P., Priest. (1910). Regionalnaia postanovka khorovogo dela v tserkviakh Volynskoi eparkhii [Regional development of choral work in the churches of the Volyn Diocese]. *Volynskie eparkhialnye vedomosti*, 14, 265–267 [in Church Slavonic].
- Ustav Kremenetskogo pravoslavnogo Bogoiavlenskogo bratstva* [Charter of the Kremenets Orthodox Epiphany brotherhood]. (1918). (Fund 348 "Kremenetske povitove upravlinnia tovarystva "Prosvita"", Inventory 1, Storage

Unit 471), State Archives of Ternopil Region, Ternopil, Ukraine [in Church Slavonic].
Voskoboinikova, Yu. V. (2018). *Rehentska diialnist yak systemne vavyshe suchasnoi pravoslavnoi kultury*

[Regency activity as a systemic phenomenon of modern Orthodox culture] [ScD Dissertation, Kharkiv State Academy of Culture] [in Ukrainian].

Organisation of Psalmists-Regency Education of the Volyn-Kremenets Diocese of the Orthodox Church in Poland in 1922–1939 (based on Documents of the State Archives of the Ternopil Region)

Bohdan Zhulkovskiy*, Yaroslav Seko

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, Ukraine

Abstract. *The aim of the article* is to reconstruct the history of the psalmists activity and regency education in the Volyn Voivodeship of the Second Polish-Lithuanian Commonwealth during 1922–1939 (based on archival sources). *Results:* 1) the regency work of the Volyn-Kremenets Diocese of the Orthodox Church in Poland developed continuously, which is evident from the analysis of numerous documents (diocesan resolutions, minutes of psalmists meetings, active cooperation with other institutions); 2) short-term field courses contributed to improving the qualifications of diocesan regents and facilitated the exchange of experience among psalmists of cathedral, monastic and parish choirs; 3) the Kremenets Regency School was a key educational centre for training psalmists for various churches of the Diocese; its level was constantly rising, which is evident from constituent documents, minutes of pedagogical council meetings, curricula, organizational and methodological materials. *Scientific novelty.* For the first time, the problem of organising regency work and psalmists education in the Volyn-Kremenets Diocese of the Orthodox Church in Poland is outlined. Previously unknown normative, educational and methodological materials concerning short-term field courses for Volyn regents, the musical and educational activities of the Kremenets Psalmists School are introduced into scientific circulation. *Conclusions.* The organisation of psalmists education in the Volyn-Kremenets Diocese in 1922–1939 was conducted at a high level. In Poland and the Volyn Orthodox Spiritual Consistory. the Holy Synod of the Orthodox Church continuously cared for the retraining and well-being of church regents and psalmists. As a result, the continuity and integrity of Ukrainian liturgical and musical traditions were preserved in Volyn. During the 1920s–1930s, liturgical singing was one of the main forms of musical art in the Volyn Voivodeship of the Second Polish-Lithuanian Commonwealth. Psalmists often led secular choirs of the “Prosvita” society. Studying their activities contributes to a deeper understanding of the musical processes that took place in Volyn. *Keywords:* regency activities; psalmists education; liturgical musicology; history of musical culture; music-historical source studies

Відомості про авторів

Богдан Жулковський, кандидат мистецтвознавства, доцент, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна, ORCID iD: 0000-0001-8435-5201, e-mail: eisodikon@gmail.com

Ярослав Секо, кандидат історичних наук, доцент, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна, ORCID iD: 0000-0003-0927-0958, e-mail: SekoYar@ukr.net

Information about the authors

Bohdan Zhulkovskiy, PhD in Art Studies, Associate Professor, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, Ukraine, ORCID iD: 0000-0001-8435-5201, e-mail: eisodikon@gmail.com

Yaroslav Seko, PhD in History, Associate Professor, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, Ukraine, ORCID iD: 0000-0003-0927-0958, e-mail: SekoYar@ukr.net

*Corresponding author

